

МІСЦЕ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Н.І. Гончаренко, канд. істор. наук, доцент

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, Україна

Вирішення масштабних завдань державотворення, проведення реформ всіх сфер суспільного життя українського суспільства значною мірою залежать від того, наскільки ефективно функціонує політична система, зокрема політичні інститути. Як відомо, політичні інститути - це впорядковані структури, які є механізмами реалізації законів, норм політичної діяльності й життя, розв'язання конфліктів між політичними суб'єктами всередині країни та за її межами [1, с.288-289]. Серед політичних інститутів сучасної України особливе місце належить інституту Президента, запровадження якого у 1991 році само по собі стало проявом політичної модернізації.

Незважаючи на те, що у сучасному світі інститут президентства є досить поширеним (президенти є главами держав майже у 150 країнах), але його функціональний зміст, роль у суспільному житті, форми взаємодії з іншими політичними гравцями можуть суттєво різнитись. Обсяг повноважень та характер взаємозв'язків з іншими гілками державної влади переважно визначаються тим, який різновид республіканської форми правління утвердився в тій чи іншій країні. Якщо у парламентських республіках президент є лише главою держави, то у президентських він є главою держави та главою виконавчої влади.

Процес формування в Україні власної моделі інституту Президента, визначення функцій та розподіл повноважень між гілками влади відбувався та й продовжує відбуватись достатньо складно й суперечливо, нерідко шляхом «спроб і помилок». На початку 90-х років ХХ ст. в Україні, як і в інших країнах, що утворились після розпаду СРСР, спостерігалось прагнення поставити інститут Президента над усіма іншими державними органами та забезпечити його необґрунтоване втручання в діяльність інших гілок влади. Це відобразилось, зокрема, в Законі «Про Президента Української РСР», який визначав, що Президент є «найвищою посадовою особою Української держави і главою виконавчої влади» [2]. Такий же

статус Президента зберігався і проектом Конституції України 1992 року. В цей же час почала активно розбудовуватись виконавча вертикаль президентської влади - Адміністрація Президента України, що фактично дублювала функції уряду [3, с. 464]. По суті мова йшла про встановлення політичної системи президентського типу.

Однак, як свідчить світовий досвід, президентська республіка хоча й здатна забезпечити значно більш високий рівень стабільності та ефективності виконавчої влади, але має серйозний недолік, особливо в умовах нерозвинутої демократії, - схильність до авторитаризму.

Наступний етап розвитку інституту Президента пов'язаний з прийняттям Конституції України 1996 р. Хоча формально в ній і не визначалась форма державного правління, однак, враховуючи закріплені нею повноваження державних органів, в тому числі Президента, таку політичну систему можна віднести до змішаного типу. Утвердження такої системи правління виявилось найбільш популярним для країн, що здійснюють посткомуністичний транзит до демократичних режимів. Головною перевагою змішаних форм правління є поєднання стабільності президентської посади і відповідальності уряду перед парламентом. Тим самим такі системи в умовах відсутності сталої демократичної традиції виявляють стійкість перед загрозою перетворення їх на різновиди олігархічних режимів (у випадку парламентської системи) або одноосібної узурпації влади (у випадку президентської системи).

В цьому контексті варто розглядати і уявлення про сутність та статус президента, що утвердились в європейській державно- правовій доктрині. Згідно з ними президент, незважаючи на наділення його вагомими повноваженнями, не може бути інтегрованим у жодну з гілок влади [4]. Президент стоїть не над гілками влади, а між ними, забезпечуючи єдність державної влади та координацію взаємодій її структурних елементів. Саме таке розуміння природи президентської влади і не дає змоги віднести його до будь-якої гілки державної влади. Тому ст.102 Конституції України визначила статус Президента наступним чином: «Президент України є глава держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і

громадянина» [5].

Характерною рисою змішаних, або напівпрезидентських форм республіканського правління є також обрання президента всенародним голосуванням. І хоча сучасна політико-правова теорія і практика не абсолютизують легітимацію глави держави безпосередньо народом, та все ж обрання президента шляхом всенародного голосування надає йому незаперечне право виступати від імені всього суспільства.

Відомо, що ефективність діяльності президента в змішаних політичних системах, як це підтвердив і досвід України, значною мірою залежить від того, чи знаходить він підтримку парламентської більшості, чи вона знаходиться до нього в опозиції. Але політична реформа 2004 року, яка забезпечувала переможцям парламентських виборів контроль практично над усіма політичними інститутами та суттєво обмежувала функціональні можливості Президента, ще більше ускладнила цю ситуацію. Передбачалось значне розширення повноважень Верховної Ради в сфері кадрових призначень без існування реальних механізмів «стримувань і противаг». Крім того, запровадження у межах цієї реформи пропорційної виборчої системи із закритими партійними списками призвело до зростання залежності депутатів від керівників парламентських фракцій, а нерідко і до справжнього диктату партійних лідерів. Суспільство виявилось усунутим від впливу на представницькі органи. Тим самим створювались умови для гіпертрофії функцій законодавчого органу та фактичної узурпації ним державної влади.

Повернення до моделі політичної системи, закладеної Конституцією 1996 року, більшою мірою відповідає сучасним глобальним викликам та внутрішньополітичній ситуації. За цих умов особливого значення набуває роль Президента України у забезпеченні єдності державної влади при дотриманні принципу її поділу, узгодженні взаємодії всіх державних інститутів. Зосередження механізмів управління в руках Президента надає можливість ініціювати соціальні реформи та зміни, оперативно реагувати на суспільні запити, вирішувати протиріччя тощо. При цьому це абсолютно не виключає подальшої модернізації політичної системи. Навпаки, існує нагальна потреба удосконалення механізмів функціонального поділу влади та взаємодії державних органів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Політична енциклопедія - К.: Парламентське видавництво, 2011.

2. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки « Про Президента Української РСР» // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - №33.
3. Політична система для України: історичний досвід та виклики сучасності: монографія / О.Г. Гаркуша, С.О. Біла, В.Ф. Верстюк та ін.: гол. ред. В.М. Литвин. - К.: Ніка- Центр, 2008.
4. Чиркин В. Президентская власть // Государство и право. - 1997 - №5.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №30.

Екзистенційні та комунікативні питання управління: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Суми, 23-25 січня 2014 р. - Суми: Сумський державний університет, 2014. - Ч.2. - С. 55-58.